

ԲԵՐԱԿՐՈՆԵՐ ՄԱՅԱՍԿԱՆ



**ՄԱՅՐ ԱՌՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱՍՏԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄԵԱԿՈՒԹԱՅԻՆ,
ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿԵԱՐԱԾԱԹԵՐՈՒ**

ՄԱՍԻՆ ՀԱՂՈՐԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՎԵՀԱՐԱՆՈՒՄ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈԳ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՆ ԸՆԴՈՒՆԵԳ Սիրիայի գործերի ժամանակավոր հավատարմատարին

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը մեկնեց Ֆրանսիա եւ Հնդկաստան



զավակների նկատմամբ:

Հանդիպման ընթացքում Նորին Սրբությունը վերհիշեց նաեւ 2001 թվականին կատարած այցը Հայեայ եւ Դեր Չոր, ինչպէս նաեւ Սիրիայի Արա-

բական Հանրապետության գլխավոր մուֆթի Շեյխ Ահմադ Բադր Ալ-Դիհ Ղասսունի գլխավորած պատվիրակու-

Փետրվարի 17-ին Ն. Ս. Ս. Ս. Գարեգին Բ Շարազույն Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը մեկնեց Փարիզ՝ մասնակցելու Ֆրանսիայում Հայաստանի տարվա պաշտոնական բացման արարողությանը եւ հայրապետական իր օրհնությունը բերելու թեմական պատգամավորական անդրանիկ ժողովին:

Փետրվարի 22-ին Ֆրանսիայից Նորին Սրբությունը հովվապետական այցով կնքեց Հնդկաստան: Տասնօրյա այցի ընթացքում Նորին Սրբությունը կլինի Դելի, Կալկաթա, Մադրաս եւ Բոմբեյ քաղաքներում, կայցելի ՀՀ դեսպանատուն, հանդիպումներ կունենա հայ խամայնջի ներկայացուցիչների հետ: Նորին Սրբությունը կհանդիպի Կալկաթայի Մարդաբանական ճեմարանի պաշտոնությանը եւ ուսանողությանը: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը կայցելի նաեւ տարբեր հայկական սրբավայրեր, այդ թվում՝ Արեւելյի հնագույն քրիստոնեական եկեղեցիներին մեկը՝ Զինսուրայի Սուրբ Ղովհաննու Կարապետի հայկական եկեղեցի:

Այցի ժամանակ նախատեսվում են նաեւ պաշտոնական հանդիպումներ:

Հնդկաստան այցի ընթացքում Վեհափառ Հայրապետին ուղեկցելու են Ավստրալիայի եւ Նոր Զելանդիայի հայոց թեմի առաջնորդ Ս. Աղան արքեպիսկոպոս Պալիոգյանը, Մայր Աթոռի միաբան Ս. Վարդան արքեպիսկոպոս Նալբանդյանը, Ս. Կորնի քահանա Դեմեթրի եւ Ս. Հովհանն արքեպիսկոպոս Ռաֆայել զավակակիր:

ՄԱՅՐ ԱՌՈՒ ՄԲ ԷԶՄԻԱՍՏԻ ՏԵՐԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ

ՌՈՒՄԱՀԱՅՈՒՅ ԹԵՄԱՆՈՒ

Սույն թվականի փետրվարի 15-ին՝ Սրբոց Կարդանանց տոնին, Սանկտ Պետրբուրգի Ս. Կատարինե եկեղեցում տեղի ունեցավ Ռուսաստանի եւ Նոր Նախիջեանի հայոց թեմի տարեկան եռօրյա քահանայից ժողովը: Ռուսահայոց լայնածավալ թեմի բոլոր ծայրերից Ռուսաստանի Դաշնության հյուսիսային մայրաքաղաք էին հավաքվել թեմի բոլոր հոգեւորականները՝ թեմական առաջնորդ Ս. Եգրաս Եպս Երմիսիյանին հրավերով ու առաջնորդությամբ: Առավո-

տյան Ս. Կատարինե եկեղեցում ժամերգությունից հետո մատուցվեց Սրբազան Պատարագը: Պատարագին էր Դոնի Ռոստովի մարզի առաջնորդական փոխանորդ Ս. Կորախան վրդ. Արքեպիսկոպոսը:

Հավարտ Ս. Պատարագի կատարվեց Հայրապետական մաղթանք, աղոթեցին Մայր Աթոռի անսասնության եւ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի երկար տարիների անդորր գահակալության համար՝ վերստին իրենց հոգիներում նո-

րոգելով Մայր Աթոռի նվիրական Սրբությունն ու հայտնելով իրենց հավատարմությունը եւ միաբանության ուխտը Ս. Էջմիածնի հետ:

Համատեղ հոգեւորագոյն այս աղոթքից հետո ընթերցվեցին Ամենայն Հայոց Հայրապետի օրհնության գրերը, որոնցով Ռուսահայոց թեմի երեք սպասավոր քահանաներ՝ Ս. Շահան քհն. Մովսիսյան (Կրթամեթոսական թաղաքի հոգեւոր հովիվ), Ս. Սեբեոս քհն. Դալաշյան (Աստրախան թաղաքի հոգեւոր հովիվ) եւ Ս. Մաշտոց քհն. Հակոբյան (Բառնաուլ թաղաքի հոգեւոր հովիվ) արժանացան քահանայական լաւաշխաւ կրեւել բարձր պատվին: Ապա թեմական առաջնորդ իր օրհնության եւ բարեմաղթանքի խոսքն ուղղեց հավաքված ներկաներին՝ մասնավորապէս ասելով. «Նվիրական այս օրը, երբ Ռուսահայոց թեմի ողջ հոգեւորականաց ղաւթ Պետրբուրգի բարեպաշտ հավատացյալների հետ հավաքվել է ոգեկոչելու Վարդանանց հերոսամարտի քաղաքին, չեմ կարող գոհություն ու փառաբանություն չվերաբերել առ Աստված, որ պարգեւեց մեզ ապրելու հիշարժան այս օրը: Դեռնույնաց հավատքն առ Աստված եւ Վարդանանց սերն առ Հայրենիքի տարան մեր ժողովրդին դեպի հերոսամարտ՝ նահատակությամբ անմահանալու»:

Ապա հոգեւորականաց դասն առաջնորդվեց Լազարյանների անվան «Հայեցի դաստիարակության կենտրոն», որ տեղի ունեցավ քահանայից հավաքի առաջին

նիստը: Քահանաները ներկայացրեցին անցնող մեկ տարվա ընթացքում իրենց ծիւղում ծավալած եկեղեցական գործունեությունը եւ արձանագրած հաջողությունները: Զննարկվեցին նաեւ թեմում առկա տարբեր խնդիրներ:

Հավարտ նիստի՝ ներկաները հրավիրվեցին Կորախան կենտրոնի հանդիսությանը սրահ, որ գեղարվեստական հայտնագործ հանդէպ եկան կենտրոնի սաները: Հաջորդ օրը՝ փետրվար 16-ի առավոտյան, քահանաներն այցելեցին Էրմիտաժ, ապա Վասիլեսկի կղզու վրա գտնվող հայկական պատմական գերեզմանատուն, որ գտնվում է Լազարյանների ընկերակցական դամբարանը՝ Ս. Հարություն եկեղեցին:

Օրվա երկրորդ կեսին շարունակվեց քահանայից ժողովի երկրորդ նիստը, որ առաջնորդվեց Նվիրական թեմի գործունեության համար համընդհանուր հայեցակարգ մշակելուն եւ ծխական գործունեությունն առավել օգտաշատ դարձնելուն:

Նույն օրը՝ երեկոյան, բոլորը մեկնեցին Մոսկվա:

Փետրվարի 18-ի առավոտյան արդեն Մոսկվայում Եգրաս Եպիսկոպոսի հետ հոգեւորականաց դասն առաջնորդվեց դեպի Նորակառուց եկեղեցու շինարարական: Այստեղ սրբազանը ներկաներին ծանոթացրեց կատարված աշխատանքներին, խոսեց շինարարության ընթացքի մասին: Ապա մեկնեցին Մոսկվայի «Հայորդյաց տուն», որ մասնակցեցին կենտրոնի սաների պատրաստած գեղարվեստական միջոցառմանը:

ՌՈՒՄԱՀԱՅՈՒՅ ԹԵՄԱ
ՄԱՍԻՆ ԴԻՎԱՆ



ՀԱՅՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ

ԳՐԻԳՈՐ Դ ՏՂԱ

(1173-1193)

Ավագը՝ թիվ 1-3

Ինչպես եւ պետք էր սպասել, երկու եկեղեցիների միության հարցում բանակցությունները հույսերի հետ փակուղի մտան։ Մտնում էլեքս Բ խալստը եւ Անդրոնիկոսը հասու չէին այդ խաղիքների, իսկ Բախակ Անգեղոսը բացարձակ բռնության ճանապարհը ընտրեց՝ փորձելով հայերին ուժով քաղեղոնականացնել։ Հասկանալի է, որ բռնություններն սկսվեցին կայսրության հպատակության մեջ գտնվող հայերից։ Շատերը, չդիմանալով բռնություններին, ընդունեցին քաղեղոնականությունը։ Հալածանքների ընթացքից երեք եպիսկոպոս եւ հազար վեց հարյուր քահանա։ Օգոստոս մեծ չեղավ, քանի որ հայ իշխանները երեսները դարձրին դեպի լատին խաչակիրները։ Ռուբեն Ռուբինյան անձամբ 1181-ին երուսաղեմ գնաց եւ ինստություն հաստատեց՝ ամուսնանալով Զարաթի եւ Թորոնի իշխան Հիմֆրիսի դստեր՝ Իզաբելայի հետ։ Ավելին, վերադառնալով Երուսաղեմից՝ նա հույներից գրավեց Տարսուսը՝ այդ պատճառով թշնամանալով Լամբրոնի իշխան Հեթումի հետ։ Ռուբեն պաշարեց նաեւ Հեթումյանների աթոռանիստ Լամբրոն ամրոցը եւ մեկ տարուց ավելի տեղեց այն։ Լամբրոնի իշխանին փրկեց Ռուբենի ձեռքալվածքին Անտիոքի Բահեմունդ ղեկավարը։ Ըստ որում, Ռուբենը ստոր ձեռով ձեռքալվածք Սալահեդ-

դինի սպորանքով, որի հետ բարեկամացել էր Անտիոքի ղուբը։ Ռուբենը ձեռքալվածք եւ ամբաստանվեց վազաշուտ վարքի համար։ Հայոց իշխանն ազատվեց միայն 1185-ին՝ որպես փրկագին վճարելով կամ, որ ավելի ճիշտ է, Անտիոքի ղեկավար հանձնելով Սարգիսի դեպի, թիվ եւ ձեռք բերողը՝ իրենց շրջակա տարածքներով, եւ Անտիոքում որպես պատանդ թողնելով իր մորը։ Մայրը կվերադարձվեց, եթե Ռուբենը վճարեր, ըստ Ամբաստանի, հազար, իսկ ըստ Սամվել Անեցու՝ հարյուր հազար եղկան ոսկի։ Լամբրոնն ազատվեց պաշարումից, իսկ Բահեմունդ ղուբը փորձեց տիրել ողջ Կիլիկիային, սակայն հաջողություն չհասավ, քանի որ Ռուբենի եղբայր Լեոնն ուժեղ հակահարված տվեց նրան։ Բարեկամական հարաբերությունները վերականգնվեցին եւ շարունակվեցին մինչեւ 1187 թիվը, երբ Ռուբեն իշխանը մահացավ։ Իշխանության գլուխ անցավ Լեոն Բ-ի՝ Ռուբենի եղբայրը, որին բախտ էր վիճակված Կիլիկիայ իշխանությունը հռչակել թագավորություն։ Նա Ստեփաննի եւ Ռիթայի կրտսեր որդին էր եւ աչքի էր ընկնում բարի եւ աննեղ բնավորությամբ։ Ռուբենը, գերությունից ազատվելով, վաղեմ մտավ, որտեղ էլ վախճանվեց։ Նա իր եղբորը հանձնարարեց օտարներից ոչ փեսա վերցնել եւ ոչ էլ հարս, սակայն Լեոն Բ իշխանը նրա խրատը չկատարեց։

Հայտնի դեռեւ Ռուբենի օրոք հայաձուլում էին կայսրության մեջ։ Նրանց հալածանքները չդարձրեցին անգամ Գրիգոր Տղա կաթողիկոսի՝ Բախակ կայսրին արված միջնորդությունից հետո։ Կաթողիկոսն այդ հարցով անգամ չիմեց Հոմոսի պապին՝ Լուկիոս Գ-ին, որը խոստանալով էր հայերին պաշտպանության տակ առնել, սակայն միաժամանակ պահանջում էր ծիսական փոփոխություններ կատարել։ Ըստ Եռույթի՝ հայերին նոր միության թաքնված առաջարկ էր արվում էր ծեսերի փոփոխություն։ Լատինական եկեղեցու նմանությամբ։ Հեթաթ է, թե Լուկիոս պապը գերմանական կայսերը, Անգլիայի եւ Ֆրանսիայի թագավորներին հավաքեց՝ հայերի պաշտպանության համար կամ էլ ողջի կանգնեցրեց գերմանացիների պատրիարքին, Կաթակայի արքեպիսկոպոսին եւ արքեպիսկոպոս Հակոբին եւ Մելանի արքեպիսկոպոսին, որոնք իրենց ձեռքի տակ համապատասխանաբար ունեին 25000, 20000,

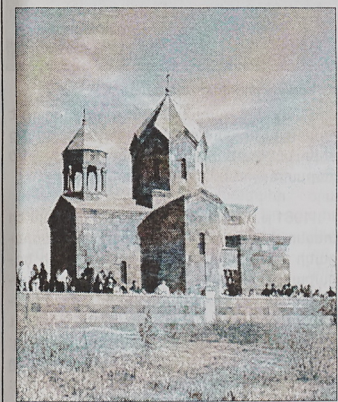


5000 եւ 36000 հեծյալ։ Այս տեղեկությունն ավելի շուտ պատշաճում է երրորդ խաչակրաց արշավանքին (1189 թիվ), երբ Լուկիոս Գ պապն արդեն մահացել էր 1185 թիվ նոյեմբերի 25-ին Վերոնա քաղաքում։

Լեոն Բ իշխանի գահ բարձրանալու տարում եգիպտոսի Սալահեդդին սուլթանը գրավեց Երուսաղեմի խաչակրաց իշխանությունը։ Աստիճանաբար սկսեցին ուժեղանալ վրացիները եւ փորձեցին տիրել Անիին։ Անիի արքեպիսկոպոս Բարսեղը եւ ավագ եղբայր Ապիհարտ, որը մի անգամ ձեռքալվել էր Կարսի ամիրայի կողմից եւ ազատվել նրա միջնորդությամբ, ձեռք ձեռք տված վարում էին Հայաստանի իրականում թե՛ եկեղեցական եւ թե՛ քաղաքական ներքին կյանքը եւ առանձնապես կապել չէին պահպանում կաթողիկոսական աթոռի հետ՝ հատկապես Հոմոսկայի ժողովից հետո։ Այդ շրջանում սկսում է բարձրանալ Չաբարյանների տունը, որոնց նախահայրը՝ Սարգիսը, հայտնվելով Չորոգետի իշխանների մոտ, տեղ էր դարձնել հոռիների բերդին։ Սարգիսի հաջորդներն էին նրա որդի Չաբարեն, թո՛ղ՝ Չաբարենի որդի Վահրամը, եւ ծո՛ղ՝ Վահրամի որդի Սարգիսը, որը վրացիների կողմից կարճ ժամանակով նշանակվում է Անիի Լուսավալ։ Սարգիս Չաբարյանի որդիները Չաբարեն եւ Իվանեն դարձան վրաց Թամար թագուհու սիրելիները՝ տանալով թագավորությունն սպասալարի եւ աթաբեկի պաշտոնները, որոնք համապատասխանում էին գործերի սպարապետին եւ երկրի հազարագլուխին։ Չաբարյաններն ընդլայնեցին իրենց տիրույթները Լոռիում եւ այնուհետեւ հաջող կռիվներով գրավեցին Շիրակը, Ամբերը, Անին, Բջինը, Դիլիսը, Կարսն ու Չարեղը։ Իվանեն, հավանաբար ինչ-ինչ ակնկալիքներով, վրացադավառ դարձավ, սակայն նրա ավագ եղբայրը հավատարիմ

մնաց հայադավանությանը։ Լեոն Բ իշխանը հաջողեց իր իշխանության հենց առաջին տարիներին եւ, Սմբատ պատմիչի հաղորդմամբ, տիրեց 72 բերդի եւ անգամ իր իշխանությունը տարածեց թե՛ հույների եւ թե՛ այսպես կոչված՝ պարսից վրա, այսինքն՝ սելջուկների։ Նա ջանքախնեց թուրքմեն Ռոստոմի հրոսակներին, առանցաձվ Անտիոքի ղեկի տիրելու եղբոր դստեր հետ։ Օգտագործելով երրորդ խաչակրաց արշավանքը՝ նա օգնեց, որ Երուսաղեմը կրկին անցնի քրիստոնյաների ձեռքը։ Ֆրիդրիխ Բարբարոսսը՝ գերմանական կայսրը, խեղդվեց Կալիկադոս գետն անցնելիս, եւ արշավանքը շարունակեցին Անգլիայի Ռիչարդ Անյունափորտ եւ Ֆրանսիայի Ֆիլիպ Գեղեցիկ թագավորները։ Սակայն վերջինս էլ շուտով վերադարձավ, եւ արշավանքի իմունական բեռն ընկավ Ռիչարդ Անյունափորտ վրա։ 1189 թիվ մայիսի 29-ին Հոմոսի Կղենես Գ պապը, տեսնելով Լեոն Բ-ի հաջողությունները, նամակ գրեց հայոց կաթողիկոսին, ինչպես նաեւ Լեոն Ռուբինյանին՝ խնդրելով օգնել սուրբ վարդերի ազատագրմանը։ Լեոն Բ-ի կարգադրությամբ Ներսես Լամբրոնացին գնաց Հոմոսի եւ կաթողիկոսից նամակներ առնելով ու պատվիրակություն կազմելով, որի մեջ էին Հովհաննես Սեպեցին եւ Գեորգ Սելեռանյան, գնաց հանդիպելու գերմանական կայսրերը։ Սակայն Գերմանիկի մոտ պատվիրակությունը թալանվեց թուրքմենների կողմից եւ տարվաձու եղավ ետ դառնալ։ Կաթողիկոսն անձամբ Սիւս եկավ եւ լուր ուղարկեց Կոնստնուս գտնվող կայսրերը, որ իրենց սպասում եւ նրան Սուսում։ Լեոն Բ-ի մեկ այլ պատվիրակության, որի մեջ էին Կոստանտինոս եղբայրները, Կոստանտին եւ Բուլգարի, Ֆրիդրիխ կայսրը հանդիպեց հունիսի 8-ին, որը գոհ հայերի արտահայտած բարեկամությունից՝ խոստացավ թագադրել Լեոն Բ-ին եւ ցանկություն հայտնեց տեսնելու կաթողիկոս Գրիգոր Տղային եւ Լեոն իշխանին։ Սակայն երկու օր անց կայսրը Մելանիկայի մոտ, գետն անցնելիս, ձիու սայթաքելուց վայր ընկավ եւ ծանր գրանցեցի մեջ վնասվածքներով դիմապատկառու գետի հորձանքին՝ խեղդվեց։ Լեոնը եւ Ներսես Լամբրոնացին, որ պատրաստվում էր երկրորդ պատվիրակության գլուխ անցնել՝ կրկին ներկայանալ կայսրերը, խիստ վշտացան։ Եթե կայսեր կողմից Լեոն Բ-ն թագավոր հռչակվեց, ապա նա դառնալու էր կայսեր հավանաբարիմ (վասալ), որը պետք է վավերացվեր պապական օրհնությամբ։ Այդ պատճառով ճիգեր էին արվում մերձեցնելու Հոմոսին, իսկ Ներսես Լամբրոնացին սկսում է թաղթմանը՝ Կաթողիկե եկեղեցու ծիսակարգը։

Հայտնակությունը՝ էջ 4



Հովհաննես ԵՐԶԵՎԱԶՅԱՆ (ԺԳ ՊԱՐ)

- Աստված սեր է, - ասում է Ռուստամն որդին՝ Զրիստոսի սիրելի աշակերտ Հովհաննեսը, - եւ ով սիրո մեջ է գտնվում, բնակվում է Աստծո մեջ, եւ Աստված՝ նրա մեջ։ Եվ արդ, եղբայրներ, լսեցե՛ք եւ մտապահեցե՛ք սիրո ճառը։ Զանգի ամեն ոք, ով սիրում է Աստծուն, սիրում է եւ իր եղբորը։ Զանգի Աստծո հանդեպ սերը երեւում է եղբոր հանդեպ սիրուց։ Ուստի, եթե եղբորը, որին տեսնում ես, չես սիրում, Աստծուն, որին չես տեսնում, ինչպե՛ս կարող ես սիրել։ Եթե հոգեւոր եւ ո՛չ՝ մարմնավոր սիրով սիրում ես մեր եղբորը, ապա արանով էլ իմանում ես, որ սիրում ես Աստծո։ Զանգի այլ է հոգեւոր սերը եւ այլ՝ մարմնավորը, ինչի մասին կխոսեմ ստորեւ։

Բայց արդ, ամեն ոք, ով սիրում է, ճանաչվում է Աստծոց, եւ ինքն էլ ճանաչում է Աստծուն։ Եվ ամեն ոք, ով չի սիրում իր եղբորը, ցավոք, օտար է Աստծուն եւ չի կարող ընդունել աստվածային շնորհները։ Ամեն ոք, ով սուրբ սրտով սիրում է իր եղբորը, լիւնում է Աստծո բնակարան, եւ Աստված բնակվում է նրա մեջ։ Զանգի Տեղի Ինքը սիրեց մեզ եւ առաքեց ճշմարտության Հո-

ԽԱՐԱՏ ՍԻՐՈՒ ՄԵԱՄԻՆ

գուն՝ բնակվելու մեր մեջ։ Զանգի մեր իմանալի հոգին սիրով է շաղկապվում Աստծո անմահային Հոգու հետ։ Եվ ինչպես նա սիրեց մեզ, նույնպես եւ կամենում է, որ մենք սիրենք միմյանց։

Տես, թե սերն առ Աստված որքան համարձակություն ունի. ասես թե մարդուն դարձնում է Աստծո նման, քանզի Աստված Իր սիրով էղավ մարդկանց նման եւ ցույց տվեց, որ մարդիկ իրենց սիրով պետք է նման լինեն Աստծուն։ Զանգի Աստված այնքան սիրեց աշխարհը, որ մինչեւ իսկ Իր Միաբնի Որդուն առաքեց՝ ի փրկություն աշխարհի։



Եթե մենք սիրենք միմյանց, ինչպես որ Աստված սիրեց մեզ՝ ոչնչի է բարը, որ խափանի մեր սերը։ Ամեն ոք, ով սիրում է, հայտնի է մարդկանց առաջ եւ համարձակ՝ Աստծո առաջ։ Զանգի մահացու մեղքերից երկուդ չունի, այլ գինված է Աստծո սիրով եւ անախ է բոլոր երկրպագու վտանգներից։

«Ուր սեր կա, այնտեղ երկուդ չկա», ինչպես ասում է Հովհաննեսը։ Կատարյալ սերն ազատորեն է մերժում երկուդ, քանզի երկուդը տանջանքներով է լի, իսկ սերը՝ համարձակությամբ։ Նաեւ՝ քանզի երկուդը հալածվում է սիրուց, եւ ուր

սեր չկա, այնտեղ դատաւարանի երկուդն էլ է մեծ ու անեղ առյալի օրվա կոլոսային աղի։

Իսկ սերը մարդուն բոլոր տանջանքներից աներկյուղ է դարձնում։ Այն սերն ի նկատի ունեւ, որ ամենեւին հեռու է երկբայությունից, քանզի երկբայությունն ու սերը փոխակի չեն բնակվում։ Եվ պետք է միտնել, որ սերը ոչ միայն հավիտենական կյանքում է իր խաղաղությունը պտուղը բերում, այլեւ այս աշխարհում. այն բացեփառ վախճանում է ուղածոջ թշնամություն, նախան ու ատելություն, դիմապատկառություն եւ չարակամություն, չարախոսություն եւ հայդոյություն, տրտմանք եւ բամբասանք, հպարտություն եւ ինքնափաճանություն եւ, մանավանդ, բոլոր չարիքների մայր արծաթասիրությունն ու ագահությունը։

Արդ, ով սեր ունի, հստակորեն հեռանում է այս բոլոր չարիքներից եւ ժամանում երկնային, հանդարտ, խաղաղ ու ամբողջովին բարի նավահանգիստ։ Ի՛նչն է խաղաղական, քան սերը՝ ամեն մի խաղաղությունից ազատ լինելն ու Աստծուն հաճելի կատարելը։

Սերը երկնքի արքայության բնակալն է եւ հավիտենական կյանքի ճանապարհը։

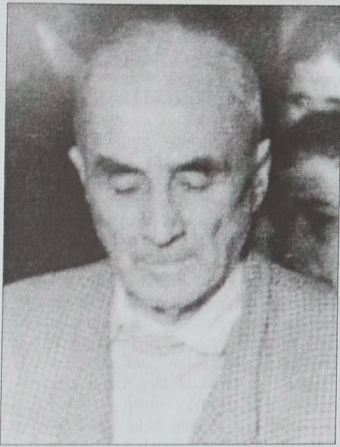
Սերը մարդկանց դարձնում է Աստծո որդիներ եւ ժառանգորդ երկնային արքայության։

Սերը մեր ապակառուցու բնությունը վերածում է անապականի, իսկ մեր մահկանացու բնությունը վերափոխում անմահության։

Սերը երկրայինների դարձնում է երկնային, իսկ հողեղեններին՝ հրեղեն։

Եվ արդ, ո՛վ կարող է պատմել սիրո անչափ մեծությունը, քանզի այն անճաշ եւ անպատում։ Ըստ որում, ինչպես անքնելի է Աստվածության անեղ բնությունը, այնպես եւ՝ սիրո բնությունը։ Եվ ինչպես Աստված անբավ է, բայց մերձ ամենքն եւ բնակվում է հեծերի ու խոնարհների մեջ, ինչպես եւ նրանց մեջ, ովքեր որդոււմ եւ նրա խոսքերից, այնպես էլ սերն է սերն ամենքին, ովքեր ցանկանում են այն։ Եվ այն գալով՝ ներակվի իրեն փնտրողների մեջ, քանզի սերը սիրում է իր սիրելիներին եւ ատում՝ իր ատելիներին։ Ովքեր փնտրում են նրան, աստվածապետ մերձ են նրան, քանզի Աստված սեր է եւ սիրո կամեցող՝ սուրբ սրտից եւ անկեղծ հավատքից բխող։

Գրաբարից փոխադրեց Արմեն սրկ. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆԸ



Սկիզբը՝ 2006-ի թիվ 17-24, 2007-ի թիվ 1-3

Շուրջ քսան տարի բանտարկված ու քաղաքական, ճակատագրով ու գրական կյանքից մեկուսացված Լեո Կամսարը բոլոր ժամանակներում եւ իրադրություններում էլ բուռն վերաբերմունք է արտահայտել գրական երեւոյթների նկատմամբ: Գրականության կուսակցականության եւ կուսակցական գրականության այն դրույթները, որոնցով առաջնորդվում էին 1932 թվականից «սոցիալիստական ռեալիզմ» հորըրըրումով սկզբնավորվող համակարգը դավանող գրողներն ու քննադատները, Լեո Կամսարի համար ընդունելի չէին, եւ նա հաճախ է այս բնագավառի ծիծաղելի երեւոյթների անդրադարձել: Ընդ որում, ոչ միայն հայ, այլեւ խորհրդային երկրի տարբեր ժողովուրդների ստեղծած՝ ձեռով ազգային, բովանդակությամբ սոցիալիստական գրականության միակուսակցական ուղղվածությունը նա համարել է անհեթեթ աղետ՝ իր բոլոր տխուր հետեւանքներով:

Սիիայի 20-25-ական եւ նրա նմաններն այդ իրողության գոհերն էին, եւ դա ցավով է արձանագրում Լեո Կամսարը:

«Մի ժամանակ Լենինգրադում ապրում էր ռուս շատ տաղանդավոր մի երգիծաբան՝ անունը 20-25-ական: Նրա գրվածքները ժողովուրդը խլում էր:

Ու որովհետեւ գրում էր պետական թերթերում իր մասին, այդ պատճառով կառավարության անդամներին մեկը՝ ժառանգել, այնպես հարձակվեց վրան մամուլում, որ խնդրեց արագ վախճի անմիջապես մեռալ:

Ինչո՞ր այդպես: Երգիծաբանը այնքան վախկոտ չպետք է լիներ: Ինձ վրա էլ անցյալ տարի հարձակվեցին, բայց ես փոխանակ

ՊԱՐՈՆՅԱՆԻ ԵՎ ՕՏՅԱՆԻ ԱՇԽԱԿԻՑ ԼԵՌ ԿԱՄՍԱՐԸ

մտնելու՝ անմահացա: Մեր ժամըն այն է գրականության մեջ, ինչ անհավանական մեծ վախկոտը պետք է կոմիդ բանակի տուել թաք կենա ու պատմական երկեր գրի» (ընդգծ. մերն են - Ս. Ս.):

Թերթերումների մասին գրելը բնավ ցանկալի եւ մանավանդ թույլատրելի չէր խորհրդային երկրում: Կարելի էր, իհարկե, թերթերումներ տեսնել ու նրանց մասին թեթեւակի գրել, պայմանով, որ գովեստներն այնքան շատ լինեին, որ իրենց մեջ ծածկեն ու խեղդեն թերթերումները: Հակառակ դեպքում գրողն ինքը... կխեղդվեր: Անգամ անակներում չէր կարելի գրել թերթերումների մասին նույնիսկ այն դեպքում, եթե խոստանալիք առաջին ամսվա թերթերումների դիմաց հաջորդ ամսվաներում միայն գովեստներ գրել: Բայց այստեղ էլ ուրիշ փորձանք կար, որ պատահեց ռուս մեծ գրող, Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր Բորիս Պաստերնակին: Այս առիթով Լեո Կամսարը գրել է.

«Ռուս վիպասան Պաստերնակը գրեց, իրեն սպանեցին, կնոջն ու աղջկան էլ ութ տարվա ազատազրկության դատապարտեցին:

Իմ ի՞նչ գործն է. թող գնա մեր երկիրը ուղածին չափ երջանկանա...»:

Լեո Կամսարն ընդհանուր առմամբ դժգոհ էր խորհրդային գրականության գեղարվեստական որակից: Փառահեղ կազմով հրատարակված որոշ գրքերի ընթերցումը նա գոնե իր համար խստագույն պատիժ էր համարում՝ գերադասելով բանտ նստելը: Պատճառը պարզ էր. այդ գրքերում չկար խորհրդային իրականության ճշմարիտ արտացոլը. դրա փոխարեն նրանցում իշխում էր կուսակցական կեղծիքը, որից խորշում էր ազնիվ գրողը:

Խորհրդային պետությունը մարդկանց պարտադրում էր «երջանիկ» ապրել եւ խստիվ արգելում էր տխրությունն ու թախիծը: «Ը լիրիկական» ժամանակներում մարդը ի՞նչ իրավունք ուներ գրավոր տխրելու կամ թախիծելու, կարոտելու, թեկուզե մերժված սիրո աղիթով: Ուրեմն խորհրդային քննադատության արգելված էր մարդկային զգացմունքների անդրադառնալը նրա սկզբնավորման ժամանակներից: Ահա ինչու Չարեցը 10-ական թթ. հայտնի շարքերից է «Տաղարանից» հետո գրեց «Ռոմանս աստեղ» ու «Ասպետական» եւ սիրո մասին «հիշեց»՝ «Եպիկուրական լուսաբացում», «Գիրք ճանապարհի» ժողովածուին հաջոր-

դած գործերում եւ մանավանդ «Նավիկետում»:

Ահա ինչու 1930-40-ական թվականներին Յուդի. Շիրազը հասավ, Պ. Սեւակի բնորոշումով, անհավատալի հաջողություն ու ժողովրդայնության, եւ նրանից հետո Ս. Կապուտիկյանը, Յ. Սահյանը, Վ. Դավթյանը, Զ. Դովանանիսյանը եւ հաջորդ սերնդի բանաստեղծները կերտեցին սիրո սքանչելի քնարերգությունը:

Բայց, հիև վաղադույթի ուժով, կուսակցական մահակը նույնիսկ 1960-ական թվականներին թեկուզ էլ «Վեհորեն թախծող» այդ բանաստեղծներին սաստելու եւ վիրավորելու փորձեր էր անում:

Լեո Կամսարը սա չէր հանդուրժելու: Նրա 1961 թ., հինգշաբթի, ապրիլի 15-ի օրագրության մեջ կարդում ենք.

«Այսօրվա թերթում բանաստեղծներ Գուրգեն Մահարին, Համո Մահյանը հանդիմանություն են ստացել իրենց անհատական, սեռային բնույթի սերը երգելու համար: Մեր եւ առաջարկել աղջիկները, մերժվել եւ թախծում են անմիջապես՝ չհասկանալով, որ մեր սոցիալիստական «երջանիկ» աշխարհում թախծել չի կարելի:

Թախծել մերժված սիրո համար այն ժամանակ, երբ մայրը իր միակ որդուն թաղում է խնդրության արցունքներով՝ իրող որ անթույլատրելի է:

Երկունք էլ անհնարին է. չգիտեմ՝ ինչ ասեմ:

Բանաստեղծը անհատապես կարիք ունի թախծելու, պետության հաշվով էլ չի գալիս այդ թախծը: Դե եւ էլը ցեխից հանիք» (ընդգծ. մերն են - Ս. Ս.):

Սա եւ համանման երեւոյթները Լեո Կամսարին եւ նրա պես զգայուն մտավորականների պիտի մղեն ծանր խորհրդածությունների:

«Կար ժամանակ, որ գրականությունը կյանքի պատկերն էր: Բայց երկայիս կյանքն ու գրականությունը իրար ղեմ գնալ են արձանագրում»:

Լեո Կամսարն առանձնապես խիստ է արտահայտվել կուսակցության առաջնորդների եւ պետության անստանդարտ ղեկավարների նկիրված ծնեղ-փառաբանությունների մասին՝ դրանց հարկադիր ընթերցումը

խորհրդային ընթերցողի համար գերազույց պատիժ համարելով: Հասկանալի է, որ այս դեպքում գրական կյանքին վերաբերող նրա ֆեյխտուները դարձյալ ձեռք էին բերելու քաղաքական սուր հնչողություն:

Ստալինի մասին նրա կենդանության օրոք խորհրդային 16 հանրապետությունների գրողները շուրջ երեսուն տարի ներթուրել էին գրել եւ նրա անմահությանը ոգեւորված ու վստահ՝ գովեստների մեծ պաշար էին կուտակել զախիքի համար: Բայց Ստալինի մահը նրանց ծանր անակնկալ մատուցեց: «Տուր դարձան ու թուրք քելով իրենց աչքերը մի երեք ամիս էլ առաջնորդի մահի լացին, ապրեցին: Ու երբ իրենց չոր արտասուքները ցամաքեցին, սուգի օրերը վերջացան, ու գրողները նորից գրիչները թափախեցին... ստանա, որ այնքան գրելիք բան չի մնացել...»

Տիրեց գրական լուրջություն: Ամբողջ 30 տարի գործող ջաղացի՝ «չախչախ» հանկարծ կանգ առավ, եւ ժողովուրդը արթնացավ քնից ու ակնք... ապրեց»:

Այսպես ապրեց նաեւ հզոր տաղանդի տեր երգիծաբանը՝ Պարոնյանի եւ Օտյանի ազգակից ու արժանավոր հաջորդ Լեո Կամսարը, ապրեց դժվարին ժամանակներում, առաջապալից կյանքով, բայց թողեց



Լեո Կամսարի տունը Երեւանում

գրական մեծ ժառանգություն, որը պետք է խնամքով հրատարակել ու հանձնել գալիք սերունդներին: Նա մեր ժողովրդի մեծ հարստությունն է ու հպարտությունը:

1961 թ. անշնանից Երեւանում հաճախ էի տեսնում Նախկին Լենինի անվան հրապարակի շատրվանի դիմաց՝ ջրավազանի եզրաքարին նստած մի ճաղատ, տխուր արտաքինով գառաճալ Ծերունու, որ, շրջապատի հանդեպ անտարբեր, անշարժ ու անթափաչ նայում էր Լենինի արձանի կողմը: Արեւ լինել, անձրեւ թե ձյուն՝ նա իր դիրքը չէր փոխում, եւ դրանով էր տարօրինակ Կարծում էի՝ խնքե՞ր է, բայց ո՞չ սովորական մի ինքնակամ ու խորհրդավոր խնք:

Շարունակությունը՝ էջ 5

ՀԱՅՈՑ ԿԱՐՈՒՄՆԵՐ

ԳՐԻԳՈՐ Դ ՏՂԱ

(1173-1193)

Սկիզբը՝ էջ 3

Այս անհաջողությունից Լեւոն Բ-ն չուսահատվեց: Նա հանդիպեց Ֆրիդրիխի որդուն՝ Կոնրադին կամ Ֆրիդրիխին, որը եղել էր Անտիոք՝ հոր իտալականորոշանքը մասնակցելու: Նա նրան ընդունեց Տսրստունով, Մամեստիայում բուժեց նրան հիվանդությունից եւ Անտիոք գնալուց հետո օգնեց Պողոսմայիսի պաշարմանը: Սակայն Ֆրիդրիխի որդին էլ մահացավ Պողոսմայիսի մոտ, եւ կայսրությունն անցավ նրա եղբայր Հայկիկի 2-ին: Լեւոն Բ-ն Պողոսմայիսի պաշարումից հետո անցավ Կիպրոս եւ օգնեց Ռիչարդ Անյոնմարտին՝ հույներից կղզին գրավելու, որով հայերի եւ խաչակիրների բարեկամությունն ամրապնդվեց: Այս անենից հետո Լեւոն Բ-ն Կիլիկիա վերադարձավ մեծ ավարով: Անգլիացի Կիպրոսը վաճառեցին Գիլդոն Լուսինյանին, որ դրանից առաջ Յուպպեի եւ Անկուրիի կոմս էր եղել, իսկ 1186 թվին հռչակվել էր Երուսաղեմի թագավոր՝ ամուսնանալով Ամորի թագավորի դուստր Սիպիլիի հետ: Սակայն 1187-ին Սալահեդդինը կրկին գրավեց Երուսաղեմը, եւ Գիլդոն Լուսինյանը գերի

ընկավ: Գերությունից ազատվելով՝ նա 1192 թվին Ռիչարդ Անյոնմարտից գնեց Կիպրոսը: Նա ընդամենը երկու տարի անց մահացավ, սակայն նրա հիմնադրած հարստությունը հետագայում տիրացավ նաեւ Կիլիկիայի Հայոց թագավորությանը: Խաչակիր թագավորներն ի վերջո հաշտություն կնքեցին Սալահեդդինի հետ եւ վերադարձան Եվրոպա՝ առանց հայերի անկախությանը: Ապա հիվանդ հարվածեց Նախառեւելու: Եվ Սալահեդդինը փորձեց պատժել Լեւոն Բ-ին, սակայն արշավանքի ժամանակ՝ 1193 թվի փետրվարին, մահացավ, եւ վտանգը վերացավ:

Գրիգոր Տղա կաթողիկոսը, գալով Սիւ, շատ չանցած՝ 1193 թվի մայիսի 16-ին, մահացավ եւ թաղվեց Դրազարկում: Նա իր 20-ամյա հայրապետության շրջանում նշանավոր իրադարձությունների մասնակից եղավ, սակայն առանձին մեծագործություններ չգործեց: Միույնիսկ հայրենում նրա ձեռնարկները ոչնչի չհասնեցին, եւ ըստ այդմ էլ՝ Հռոմկալի ժողովի նշանակությունն առանձնապես մեծ չէ: Նույնպես անկատար եղան նրա ջանքերը Լատին Ե-



կեղեղն հետ մերձեցնալու խնդրում: Չնայած միության ջատագով լինելուն՝ նրան չի կարելի մեղադրել քաղկեդոնականության մեջ, որովհետեւ նա, այնուամենայնիվ, Հայոց եկեղեցու պաշտպանն էր: Գրիգոր Տղան մարմնով հաղթանակում էր, ներքապես հզոր եւ ձեռներեց: Նա Շնորհալու «Երեւիսի որդի» նմանությամբ գրել է «Երուսաղեմի ողբը»:

Յուրաքանչյուր մշակութային արժեք ծնվում է առավելապես մեկից ավելի անհատների ջանքերով: Հատկապես, երբ այն վերաբերում է նյութական մշակույթի ոլորտին՝ ճարտարապետությանը, քանդակագործությանը, մոնումենտալ կամ կիրառական արվեստին: Դա նշանակում է, որ մշակութային արժեքների ստեղծման հեղինակները միայն ճարտարապետը, քանդակագործը կամ մոնումենտալիստը չեն, այս կամ այն չափով հեղինակներ են նաև մտահոգացում իրականացնողները՝ շինարարը, քարգործ վարպետը, ձուլողը, դրվագողը, նաե՛ր՝ մեկենասը, բարեգործը, նախածեռնողը, հովանավորողը, կյանքի կոչողը: Նախագիծը դեռ չենք ու շինություն է: Որքան էլ հանճարեղ լինի իր, թե՛ կյանքի չի կոչվում, ապա գործնականում արժեզրկվում է:

Հայ ճարտարապետության պատմության մեջ իրավապես շատ բարձր է գնահատվում Ալեքսանդր Թամանյանի ներդրումը. նա համարվում է հայ տոր ճարտարապետության ռաիիստ, հիմնադիրը: Դա, իրոք, այդպես է, որի առիավատյան են Երեանի՝ նրա կազմած գլխավոր հատակագիծը, նախագծած եզակի շենքերը՝ Երեանի ՀԵԿԷ, Օպերայի ե քալետի թատրոնի շենքը, Կառավարական տունը: Մարտիրոս Սարյանը գրել է. «Երեանն էլ, իհարկե, կարող էր այլ տեսք ունենալ ե շատ հնարավոր է՝ ոչ այդպես ինքնատիպ: Բայց մի՞թե այսօրվա Երեանի ճարտարապետական անկրկնելիությունը չի խորհրդանշում ճարտարապետի՝ Թամանյանի ե ղեկավարի՝ Երզնկյանի արարչի համագործակցությունը: Հարկավոր է ղեկավարի սեծ կուլտուրայի ե տաղանդի տեր լինելը, որպեսզի կարողանալ հասկանալ ե նպաստել սքանչելի ճարտարապետի մտահոգումները իրականացմանը»: Իրոք, կարողացել է 1930-ական թվականներին Երեանի համագործակցության ե հիմնականի ե հիմնականի նախագահի առաջին տեղակալ Արամյան Երզնկյանի գեղուցումները, եղյութները Զաղիսիոթի, Գերագույն խորհրդի նստաշրջաններում, ծառայությանը նրա ծրագրերին ե պատկերացումներին Երեան ջաղաճելու ե հանրապետության ջաղաճելու:



ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹԱՄԱՆՅԱՆԻ ՀՈՐ ԱՅԱԿԻՃԸ (ԱՐԱՄՅԱՆՅԻՄ ԵՐԶՆԿՅԱՆ)

կան զարգացման վերաբերյալ ե կառավարության միացյալ նիստում քննարկվում ե հավանության ե արժանատու ժողաան նախագիծը՝ ներկայացված մի քանի տարբերակներով: Նման հսկա, տեխնիկական ե տեխնոլոգիական առումով բարդ ե բացառիկ շինություն Անդրկովկասում առաջինն էր կառուցվելու, որի կարեւորությունը ե յուրօրինակությունը զգու էր ոչ միայն Հայաստանի, այլեւ Անդրֆեդերացիայի ղեկավարությունը, սակայն դա ոչ մի չափով երաշխիք չէր կառուցի հիմնիկ ե անկաշխակոհ ժամանակ ոչ մի կառույց նրան այնքան ինչպե ու դառնություն չի պատճառել, ինչպես ու ֆիզիկական ուժերի կառույցի այնպիսի լարում չի պահանջել, որքան Օպերայի թատրոնի շենքը» (Դ. Մանուկյան, Ժողովում (նախապատմություն), Ե., 2005, էջ 3): Զմարտացիորեն նկատում է տողերի հեղինակը:

«Չոգոյ ու դառնություն» պատճառները շատ են, որ կարելի է բաժանել երկու խմբի՝ արտաքին ե ներքին:

Արտաքին Անդրֆեդերացիայի վերին իշխանությունների քննադատված վերաբերմունքն էր կառույցի ֆինանսավորման, նախագծային լուծումների ե մտահոգումների կամայական վերափոխումների, խաթարումների ուղղությամբ: Գործին հատկապես շատ էին հարվածում կառույցի ֆինանսավորման պարբերաբար դադարեցումները՝ առաջ եբերելով աշխատանքային հիթսի խախտում, բանվորական ուժի ցրում, պարապուրել ե այլ:

Ներքին պատճառը ճարտարապետության գեղարվեստական-ոճական ուղղվածության հետ կապված հակասությունն էր: Թամանյանի եր առաջելությունն սկսեց համախոսների՝ այլ երկրներից հայրենի հարկի տակ իրավիճակ ճարտարապետների աշխատությանը, միկելո ե 1920-ական թթ. վերջին Հայաստան աշխատանքի եկան Մոսկվայի բարձրագույն գեղարվեստադպրոցի կան ե երեանի պրոֆեսորական ինստիտուտներն ալարում երիտասարդ ճարտարապետները, որոնք այդ տարիներին առավելապես երապայում ե Ռուսաստանում տարածված զարգացման տոր ուղղությունների՝ տոր դասականության ե կոնստրուկտիվիզմի ջատագու:

Շարունակությունը՝ էջ 6

ԽԱՂՆ ԿԵՆԱՐԱՐ



Պոռոս առաքյալը կորնթացիներին ուղղված նամակում առում է. «Խաչի քարագույրունը կորստյան մառնվածների համար հինարարություն է, իսկ մեզ փրկվածներին համար, Աստծո գորոթյուն ե իմաստություն»: Արդ, որո՞նք են խաչի գորոթյունն ու իմաստությունը: Խաչը հաղորտունն է. ներքին մասն ավերեց դժոխքը, վերինը բացեց երկնի արքայության դռները, աչ թեղ պարզեներ է բաշխելու

արդարներին, ձալից դատապարտելու ե մեղավորներին:

Խաչը նաե իմաստության նշան է: Նույնը հետո մարդիկ, պարծենալով իրենց ամբարտապանությամբ, կամեցան աշտարակ չինել ե հառնել Աստծո գահին: Սակայն պատմեցին, քանի որ Աստված խառնեց նրանց լեզուները, ե այլևս չէին կարողանում իրար հասկանալ: Գրիգոր Լուսավորիչն իր վարդապետության մեջ առում է, որ Աստված չառնեց մարդկանց աստվածամայու ձգտումը. նոր աշտարակ հաստատեց՝ երկրից մինչե երկինք, որն է Քրիստոսի խաչը: Մուրք Հոգու հրեղեն լեզուներն իշան առաքյալների վրա ե կրկին միավորեցին մարդկանց խառնված լեզուները: Եթե աշտարակի կործանումից հետո մարդիկ այլևս չէին հասկանում իրար, ապա Հոգեգալուստից հետո տարբեր ազգության մարդիկ հասկանում էին միմյանց ե միարերան փառաբանում Աստծուն:

Արդո ձեռքը մեկնեց ե կերավ արգելված ծառի պողից, ուստի Քրիստոսն իր բազուկները տարածեց Խաչի ծառի վրա, որպեսզի Արամի մեղքը գամի խաչափայտին: Պատվիրանազանցության պատճառով նախատեղծներին առել փակվեց դեպի կենաց ծառը տանող ճանապարհը, ուստի Քրիստոսը Գողգոթայի քարծուների վրա կանգնեցրեց նոր կենաց փրկության ծառը՝ խաչը, որից կախված է կենաց պատուղը՝ Հիսուս Քրիստոսը:

Շարունակությունը՝ էջ 6

ԳԻՏԵԼԻՔ ԵՎ ԽՈՐՀՈՒՐ

Սկիզբը՝ էջ 2

Միա խիստ խրատական մի օրինակ ես: Դավիթ թագավորը վախճանվելիս կանչեց իր որդի Սողոմոնին ե ասաց. «Եթե կամենաս ապրել Աստծո օրենքների համաձայն, անսպասելի ոչինչ չի լինի ձեզ հետ ե մեծ ապափովությունից հաճույք կվայելես, հակառակ դեպքում՝ նույնիսկ թագավորությունից որեւէ օգուտ չես քալի: Այս ոգով դատարարական երեխաները ծնողների կամ պետության հանդեպ ուրդ սրերի անհագնաղությունից միանգամայն ճիշտ հետեւություններ կանեն ե հաստատապես մի կարեւոր բան կմանան, այն է՝ Աստված ավելի վեր է, քան պետությունը ե ավելի բարձր է, քան ծնողը:

ԿԱՏԱՐՅԱԼ ԱՌՈՐԶՈՒԹՅՈՒՆ

Մոռների կողմից հայաճանքների մատկած բազում սրերի կյանքի օրինակը ցույց է տալիս, որ հեթանոսությունը, կապաշտությունը, դիվապաշտությունը մարդուն զրկում ե առողջ բանականությունից, զգում մոլեռանդության կամ մտազարության մեջ: Այդ իսկ պատճառով է տագնապով պիտի վերաբերվել որդե մարդկանց, որոնք փորձում են Հայաստանում վերականգնել հեթանոսությունը, ձեռք բերել հետեւորներ ու համախոսներ, ցավով ե ունեն: Սակայն այս դեպքում էլ հետաքրքիր մի հարց է առաջանում. «Ինչ է, մեր նախնիները միկ ջրիխտունները հագարավոր տարիներ շարունակ մտազարության մեջ էին»: Ինչ ու իմաստով՝ ալ: ճիշտ է, այդ շրջանից մեկ ունեք մշակութային արժեքավոր օրինակներ, ժողովրդական բանախություն բացառիկ

նմուշներ, պատմական նկանումներ ե ձեռքերումներ, սակայն քարոյականություն, առաքիլություն ե աստվածաշնություն հարցում մարդկանց գիտակցությունն այնքան ցածր էր, որ դա ավելի շատ վայում է հիվանդությունից հաճույք կվայելես, հակառակ դեպքում՝ նույնիսկ թագավորությունից որեւէ օգուտ չես քալի: Այս ոգով դատարարական երեխաները ծնողների կամ պետության հանդեպ ուրդ սրերի անհագնաղությունից միանգամայն ճիշտ հետեւություններ կանեն ե հաստատապես մի կարեւոր բան կմանան, այն է՝ Աստված ավելի վեր է, քան պետությունը ե ավելի բարձր է, քան ծնողը:

Շարունակելի S. Աղամ քին. ՍԱԿԱՐՅԱԼ



ԱՆԵՔՍԱՆՈՐ ԹԱՄԱՆՅԱՆԻ ՀՆՈՐ ԱՃԱԿԻՉԸ (ԱՐԱՄԱՅԻՍ ԵՐԶՆԿՅԱՆ)

Սկիզբը՝ էջ 5

Ուշագրավ է երգչկանի տրամաբանությունը եւ հեգեզանը. «Ինչպես ամեն մի բարեպաշտ եւ հայրենասեր հայ պարտավոր է տեսնել Չվարթոնցը - դուք ես տեսնել եք այն եւ տեսնել եք այնտեղ թանկավաճ ողկույզներ: Ուրեմն Յոդոնկոմատի շնորհիվ ոճը վանական-կոնցրետական է: Թե ինչո՞ւ Չվարթոնցից եւ վերջավաճ այդ խաղողի ողկույզները եւ ոչ այգիներից, որը մշակում է հայ աշխատավոր գյուղացին - անհասկանալի է: Երեւի Յամամարտի-թեմական գերը, որը նույնպես զարդարված է հասկերով - իր հոգեւորական տեսքով է Չվարթոնցի խաչիկ վարդապետից»:

Նա խոսքը վերջացնում է այսպիսի ֆրագով. «Ա՛յ, օրհնակ, եթե Յայաստանում դուք թելուզվ գո՞ւմ չինա՞ծ լինե՞ք, եւ այն էլ ենթարկա՞ծ ստանդարտիզացիայի, մեքենայացման, կիրառած պրոլետարական ոճը՝ համապատասխան բանվոր դասակարգի իդեոլոգիայի, մենք երախտապարտ կլինե՞նք ձեզ»:

Երգչկանը հատուկ անդրադարձել է նաեւ ոճի խնդրին. «Մեր ապագա ճարտարապետներն ունեն մեկ ուրիշ պակասություն: - Լրանց աշխատանքները մեծ մասամբ շատ տեսական են, սխեմատիզմն ու վերացականությունը, որոնք մինչեւ իսկ ուսումնական են հասնում, ցուցադրված տվորական նախագծերի գլխավոր արատներն են...» (Մեր շինարարության հիմնական խնդիրներից, «Խորհրդային Յայաստան», 1928, 8 օգոստոսի): Նա գտնում է, որ նոր ճարտարապետությունը, դեկոլվ «պրոլետարական շինարարության ճշգրիտ պրոբլեմը, ինքը կտրված է հողից եւ սավանում է եթե-րում», որ այն նկատի չի առնում մեր

բնությունը, կենցաղը, շինակությունը, կիման եւ այլն: Երգչկանը կատարում է պատկերավոր համեմատություն. «Մեր մասնագետներից ոմանց «կատարողայն» են հասցնում կամարակապ պատուհանները, այնպես՝ ինչպես ցուլերին կատաղեցնում է կարմիր շորի կտորը: Այդ մարդիկ մոռանում են այն տարրական հանգամանքը, որ այդ արդյունք է այն շինակությունը, որոնք կան մեր երկրում... Այդպիսի շինակությունի առկայությունը պահանջում է համապատասխան ձեւ, այսինքն՝ կամարակապ ձեւեր, որոնք երբեք չեն հանդիսանում սպեցիֆիկ-էկեղեցական»: Որ Ա. Երգչկանը մեծ էր, ազնիվի, բարեկամի ջատագով, երեւում է նաեւ հողվածի վերջին ֆրագից. «Իմ բարեկամ Ալազանի, - եւ դու, Բրուտո՛ւս»:

Ժողովական գեղարվեստական կերպավորման խնդիրները մեծ հետաքրքրություն առաջացրին մտավորականության շրջանում: Դա առիթ ու պատվով եղավ Թամանյանի շուրջը համաժողովուրդ մշակույթի գործիչների՝ գրողների, արվեստագետների, նկարիչների մի ընտրանի, որը բարդական, ստեղծագործական, մարդկային եւ այլ առումներով կեցող է եղավ մեծ ճարտարապետին իր առաջելության բաղժ ու դժվարին ճանապարհին: Յանարապետությունն իմացության եւ լայն նախապրոլետարների տեղ էր. Չարենցի սերը, երեւի թե, պոեզիայից հետո ճարտարապետությունն ու մանրակարգչությունը էր, որոնք նվիրել էր իր լավագույն ստեղծագործությունները մի քանիսը: Ա. Վարկյանը վկայում է. «Չարենցը սկզբում Ալեքսանդր Թամանյանի արվեստի սկզբունքները չէր ցանկանում ընդունել: Վերջին այդ պատճառով անխոր



սավելի էին դառնում» (Ա. Կարինյան, Երկիչ Չարենց, Յիշողություններ Երկիչ Չարենցի մասին, Ե., 1961, էջ 142, 146): Բայց հետագայում բանաստեղծի վերաբերմունքը փոխվում է. «Մի օր, երբ սեղանակցիներից մեկը սկսեց մեծագույն էքսպանսիայով փառաբանել ֆրանսիական ճարտարապետ Լե Կորբուզիեն, Չարենցը շատ անակնկալ կերպով կտրեց եւ ընդհատեց գրույցը: Մեղանկ շուրջը նստած էր նաեւ Թամանյանը: Չարենցն անկանանքով դիմեց Թամանյանին եւ խորեղ կանգ առնել իր ճարտարապետական որոնումների վրա. նկարագրել Ալեքսանդրի Կիտուրկի, Բաժենովի ու Կորոնիկիսի, իսկ վարպետների ուղեգրի ամենից ուսանելի կողմերը»: Պատահական չէն Չարենցի խոր հարգանքը Ա. Թամանյանի եւ նրա գործերի հանդեպ, հիացումը Թ. Թորամանյանի հայտնագործություններով, մտերմությունը Մ. Մազմանյանի, Կ. Յալաբյանի, Գ. Զոհրաի հետ, խոնարհումը «մեր հանճարեղ վարպետների» քանքարի առջեւ:

Չարուկյանի
Գառնիկ ԶՆԱԿՅԱՆ
Ճարտարապետության դոկտոր,
պրոֆեսոր

ՊԱՐՈՆՅԱՆԻ ԵՎ ՕՏՅԱՆԻ...

Սկիզբը՝ էջ 4

Դեկտեմբերյան ցուրտ մի օր Նորից տեսա անծանոթ ծերունու. ծուլն նստել էր ուսերին, գլխին, նույնիսկ աչքերի տակից առուներ էին հոսում: Անշարժ մարդը դարձավ սեւեռուն նայում էր արձանի կողմը: Քիչ հեռու հանդիպեցի Յովհաննես Ժիրագին եւ նրան հարցրի տարօրինակ ծերունու մասին:

- Լեւ Կամսարն է, խելա՛ն, չգիտե՞ի՞ր այդ մեծ մարդուն. մեծ հերոսին, մեծ տառապալիս ու մեծ երգծաբանին, գնանք՝ ծանոթացնեմ:

Մոտեցանք:

- Բարե՛ւ, Լե՛ւ, էլի՞ արձանին կնայես, - ասաց Ժիրագը:

- Ի՛նչ անեմ, Սա՛ր, ինձնիկ ու իմ հայացքից չի ամաչում, բայց մեկ է, մի օր այս պատվանդանը դատարկ կմնա, համոզված եմ: Երիտասարդն ո՛վ է:

- Ըն հայրենակիցն է, վանեցու ճուտ:

- Քանի՞ տարեկան ես:

- Տասնյոթ, - ասացի չորովա՞ծ:

- Տո՛ւ, Լեւո՛ւ Սարը զուցե չտեսնես, բայց դու հաստատ կտեսնես. այս արձանը մի օր կմանի. այնքա՛ն արյուն ու կարգվ կա վրան...

Դրանից հետո հարգալից բարեկամ էի մեծ տառապալիս, ազգային իրական հերոսին ու մեծ երգծաբանին մինչեւ 1965 թ. Նոյեմբեր: Այդ ամսի 22-ին նա կնքեց իր մահկանացուն՝ չտեսնելով ո՛չ սոցիալիզմի փլուզումը, ո՛չ արձանի հանկելը, ո՛չ կոմունիզմի մահը, ո՛չ էլ իր անսովա՞ծ ձեռագրերի հրատարակվելը:

Մահից առաջ հարազատներից պատվիրել էր.

«Ես խնդրում եմ ինձ թաղելիս բերանաբերվայր դնել հողը... որ այս կառավարության երեսը բռնեն»:

Մի՞ երկմեղք. երբեք ռեժիմը փոխվելիս, անգամ եթե ամբողջովին կտեսնե՞ր ինձ» դարձավ շուտ պիտի գամ մեջքիս վրա... (Ա. Կամսար, Կարմիր օրեր, Բ. Թովմանյանի «Ծիծաղ պարզեւոր մարդը» առաջաբանը, էջ 17):

Այսպես է կյանքից հեռացել Պարոնյանի ու Օտյանի ազգակիցը՝ մեծ երգծաբան Լեւ Կամսարը:

Սամվել ՄՈՐԿՅԱՆ
Բանասիրական գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ԽԱՂՆ ԿԵՆՏՐՈՐ



Սկիզբը՝ էջ 5

Խաչի նշանով ստեղծվեցին բոլոր արարածները, այդ նշանն է երևալու երկնքում Քրիստոսի երկրորդ գալալույթը: Առավել իմաստալից եւ խոր ըմբռնում ունի Քրիստոսի կենարար խաչը՝ Հայ Եկեղեցու ավանդության մեջ: Մեր Եկեղեցին ավանդաբար խաչը ներկայացնում է ծաղկած, որը կոչվում է Էքմիաճմական ծաղկյալ խաչ: Միայն մեր ազգին է բնորոշ տարբեր հորինվածքներով խաչաքարերի կերտումը: Սա եւս մեծ խորհուրդ ունի. երբ Ծաղկաքարի օրը հրեաները կաննում էին լռեց-

նել աղաղակող բազմությունը, Քրիստոսն ասաց. «Եթե դրանք լռեն, քարերը կաղաղակեն»: Իրապես, այսօր վարդը արդեն լռել են միջնադարյան մեր խաչաքարագործները, բայց նրանց շինվածքները՝ խաչաքարերը, դեռ աղաղակում են եւ դաբեր պիտի աղաղակեն ու պատմեն խաչի եւ խաչյալի անգարա գործության մասին:

Քրիստոսի հեղված արյամբ էր, որ ներկվեց այդ մահապատժի գործիքը եւ դարձավ գործության եւ փրկության նշան: Քրիստոսն Իր խաչին խաչակից լինողներին խոստացավ նաեւ փառքին փառակից լինելը: Քրիստոսը խաչի վրա յոթ խոսք ասաց:

Առաջին խոսքը հետեւյալն էր. «Հայր, ների՛ր դրանց, որովհետեւ չգիտեմ, թե ինչ են անում»: Մրանով տվորում ենք աղոթել մեր թշմանիներին համար:

Երկրորդ խոսքը աջակողմում խաչված ավազակին էր ուղղված. «Ճշմարիտ եմ ասում քեզ, այսօր Ի՛նձ հետ դրախտակ կլինես»: Այս խոսքերը ցույց են տալիս, որ Քրիստոսն արքայությունը միայն նրան է խոստանում, ով խոստովանում է Տիրոջը:

Երրորդ խոսքը Քրիստոսն ուղղեց մորը. «Ո՛վ կիմ, ահա՛ քո որդին» անկարկելով Հովհաննես առաքյալին, այնուհետեւ դիմելով սիրելի աշակերտին՝ ասաց. «Ահա քո մայրը»: Տերը սրանով հայտնում է, որ անգամ մահացու չարարանքների մեջ չի մոռանում Իր մեծ սերը մոր նկատմամբ:

Չորրորդ խոսքը հետեւյալն էր. «Աստված իմ, Աստված իմ, ինչո՞ւ՞ բողբոջի ինձ»: Դրանք մեծ իմաստ ունեն. երբ Աղամը մեղանկեց, Աստված փորձեց նրան հետ դարձնել չար արարքից՝ բերանից զըքման խոսքեր անկախելով: Մակայն Աղամը չզղջաց, այլ մեղքը բարոյեց կնոջ վրա: Աղամը չաւաց. «Աստված իմ, Աստված իմ, ինչո՞ւ՞ բողբոջի ինձ», ուստի Նոր Աղամ՝ Հիսուս Քրիստոսը, որ եկել էր վճարելու նախամարդու մեղքի դիմաց, նրա փոխարեն խաչի

վրա արտասանեց այդ խոսքերը:

Հինգերորդ խոսքը Տերն արտասանեց, երբ չարարանքների մեջ այրվում ու տոչորվում էր. «Ծարավ եմ»: Նա, Ով ջրահարկ երկիրը որպես խորան ստեղծեց եւ լայնահիստ ծովը երկրով մեկ տարածեց, մայրկանց որդիներից մի բաժակ ջրի անգամ չարժանացավ: Մակայն ինչի՞ էր ծարավ՝ Քրիստոսը. մարդկանց հոգիների փրկությանը: Մակայն այդ պահին ոչ որ չհագեցրեց Տիրոջ ծարավը, քանզի նրա սիրելի աշակերտներն անգամ բերանավարտության մեջ էին:

Վեցերորդ խոսքը հետեւյալն էր. «Ամեն ինչ կատարված է»: Այսինքն՝ մարդկանց փրկության համար ամեն պարզ վարքով, եւ մարգարեների բոլոր գրվածքները կատարված են:

Յոթերորդ՝ վերջին խոսքը՝ «Հայր, Քո ձեռքն եմ ավանդում Ի՛մ հոգին» արտասանելով՝ ավանդեց հոգին: Մովորությունն էր քանկարծեք իրը պահպանության հանձնելը՝ առավել սիրելիին, ուստի Քրիստոսն Իր պատվական հոգին հանձնեց Հորը, Ով առավել սիրելի է: Մակայն Քրիստոսը, նաեւ մարդկանց հոգիները դեռերի իշխանությունից ազատելով, դժոխքից հանելով, հանձնեց Հորը:

Խաչի փրկագործությունն ամբողջապես ընկալելու եւ հասկանալու համար ստորեւ ձեզ ենք ներկայացնում խաչի պատմությունը:

Խաչափայտի ավանդությունը

Վարդապետներից ոմանք ասում են, թե երբ Աղամը հիվանդացավ մահվան հիվանդությամբ, Մեթին, որ բաթի էր, ուղարկեց որպիսի պահապան հրեշտակի մոտ, որպեսզի նա կկանգնե ծառից իր առողջության համար գոնե մի պտուղ տա: Եվ հրեշտակն այն ծառից, որ խաբելով կե-

րան, մի ոստ տվեց եւ ասաց. «ՏՃԼի՛ր սա, եւ երբ պտուղ բերի, ճգվիր այն հորդ գլխին, եւ կառողջանա»: Մինչ Մեթը բերեց այն, հայրն արդեն մահացել էր: Բայց ոստը տնկեց Աղամի սեռի վրա, եւ մեծ ծառ եղավ: Ջրեղեղից հետո Հնգու՛ր հրամանով այդ հողմնաքար լինելուց հետո տնկվեց Լիբանանի մայրիներից մեջ:

Նոյը ջրեղեղի օրերին տապալնում էր պահում Աղամի ու Եվայի ոսկորները, իսկ ջրերի հետ բաշվելուց հետո, Մուրը Հնգու՛ր աղեղնությունը, Աղամի ոսկորները բաղեց Գողգոթայում, իսկ Եվայինը՝ Բեթլեհեմում: Քրիստոսի ծննդյամբ անձեռից ազատագրվեց նախամայր Եվան, իսկ խաչելությանը՝ նախախոր Աղամը:

Սողոմոնը Տեր Աստծու տաճարի շինության համար Լիբանանի անտառներից բերել էր տալիս մայրի ծառեր: Կտրվեց եւ Իսրայել բերվեց նաեւ Մեթի տնկված ծառը, սակայն այդպես էլ ոչ մի բանի համար պիտանի չեղավ, ու այն օգտագործեցին որպես կամրջի գերան: Երբ հարավի բազուկին Սողոմոնին այցելության եկավ, տեսնելով այդ կամուրջը, չուզեց անցնել, այլ ասաց. «Այս փայտից հրեաների բազավորին եմ կախելու, եւ այնուհետեւ կվերանա հրեական բազավորությունը»: Սողոմոնը, այդ լսելով, հորը խոր փորեց ու փայտը գցեց այնտեղ, եւ այն այդես չէր երևում:

Ժամանակների լրումին Նոր Եվայից՝ Մարիամ Աստվածամեծից ծնվեց Հիսուս Քրիստոսը Բեթլեհեմի քաղաքում՝ նախամայր Եվայի ճշխարների վրա, եւ ի դեմս Տիրամոր՝ առաջին կնոջը փրկեց անձեռից ու մահվան դատապարտությունից:

Քրիստոսի երկրավոր կյանքի օրերում գոյություն ուներ Բեթլեհեմ կոչվող մի վայր: Այդտեղ մշտապես հավաքված էր վնուն հիվանդների մի մեծ բազմություն: Նոյն վայրում կար Ոչխարների ավազանը: Եվ ժամանակ առ ժամանակ Տիրոջ երեշտակն իջնում էր ու խառնում ավազանի ջրերը. ջրերի խառնվելու ժամանակ ով առաջինն էր ավազանի իջնում, բժշկվում էր:

Շարունակությունը՝ էջ 6

ԿԵՆՏԵՆԱԿՈՒՄ

- Տե՛ր հայր, հայտնի է, որ Եկեղեցու հայրերը պայմանականորեն տարբերակում են ներքին և մահացու մեղքեր: Մահացու մեղքերն էլ յոթն են, եւ դրանցից առաջինը հպարտությունն է, որն էլ համարվում է իբրեւ «սկիզբ եւ զուլի» բոլոր մեղքերի: Ո՛րն է պատճառը:

- Նախ՝ «մահացու» եւ «ներքին» որակումների մասին. միանգամից ասեմ, որ բոլոր մեղքերն էլ կարող են մահացու լինել, ավելի ստույգ՝ ըստ երկրյան դառնալ մահացու, եթե չկա զղջում: Մյուս կողմից՝ որքան էլ ծանր, մահացու լինի հանցանքը, զղջումի, խոստովանության եւ ճշմարիտ ու անկեղծ ապաշխարության պարագայում ենթակա է թողության՝ Տիրոջ անսահման ողորմածության շնորհիվ: Չկա որեւէ մեկը, որը մեղք չգործի: Բայց, ինչպէս առաքյալն է ասում. «Եթե ասենք»՝ «Մենք ոչ մի մեղք չունենք», մենք մեզ ենք խաբւում, եւ ճշմարտություն կլա մեր մեջ: Իսկ եթե խոստովանենք մեր մեղքերը, հավատարիմ է Նա եւ արդար՝ մեր մեղքերը մեզ ներելու եւ մաքրելու համար մեզ ամեն անխնայությունը» (Ա Յով. Ա 8-9): Ինչ վերաբերում է «հպարտություն» եզրի հակադրույն ընկալմանն աշխարհիկ եւ հոգեւոր ասպարեզներում, հակասությունը, անշուշտ, բացի՝ ավելի վերին դարերի ընթացքում տեղի ունեցած իմաստափոխության հետեւանք է, ինչի արդյունքում այն համարվեց է դարձել «ոգեւորական», «ուրախություն», «արժանապատվություն» եւ աշխարհիկ այլ բովանդակություն ունեցող բառերին: Իսկ հոգեւոր գրականության մեջ, առհասարակ Եկեղեցու ոլորտում, հպարտություն հասակացությունը, որի համարվեցներն են ամբարտակամությունը, փառասիրությունը, գոռոզությունը, անսխառությունը, եսամո-

ՀՊԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆ

Մեր հյուրն է Նոր Նորքի Ս. Սարգիս եկեղեցու հոգեւոր սպասավոր Տ. Կարապետ քհն. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆԸ



ությունը եւ այլն, եղել են մտում է որպէս մեղք եւ մայրն ու ծնողը բոլոր մահացու մեղքերի, եւ ինչպէս Պողոս Արդիանուպոլսեցի պատրիարքն է ճշմարտացիորեն նկատում, հպարտությունը «իր հետ շղթայված ունի բոլոր մեծամեծ մոլությունները»: Հպարտը չի կարող նախանձով չկառել, քանի որ չի կարող հանդուրժել որեւէ մեկի՝ իրենից բարձր լինելու հանգամանքը: Իսկ տեսնելով ու չհանդուրժելով մեկ ուրիշի հաջողությունը՝ չի կարող չզնվել մեկ այլ մահացու մեղքով՝ բարկությունը: Դրան հաջորդում են կամ՝ անհեթեթ լեզվախոսությունը՝ իր ծանր հետեւանքներով, կամ, որ ավելի հաճախակի է, հու-

սալությունը եւ ծուկությունը. եւս մեկ մահացու մեղք: Ծուկության ամենահաճախակի հանգրվանն է ագահությունը: Եվ այսպէս՝ շարունակ... Մինչդեռ տրանցից մեկն իսկ բավական է՝ մարդուն կորստյան մատնելու համար:

Հպարտության ախտով վարակված մարդը միայն ինքն իրեն է հավանում, այսինքն՝ դատում է եսակենտրոն եւ արհամարհում է ուրիշներին՝ իրեն բոլորից բարձր դասելով, որի արդյունքը վաղ թե ուշ անխուսափելի անկումն է: Եվ որքան ավելի մեծ պաշտոն կամ հանձնառություն ունի հպարտ մարդը, նրա անկումն ավելի սուկալի պիտի լինի: Չմոռանաք, որ մեր նախնանդները՝ Ադամի ու Եվայի անկման ու դրախտից վտարման գլխավոր պատճառներից մեկը (եթե ոչ ամենագլխավորը) հենց հպարտությունն էր: Ու թե՛ն «ՕՍնոգոց» գրքի այդ որվագում «հպարտություն» բառը կլա, սակայն ակնհայտ է, որ մեր նախնանդները հենց հպարտության զայթափվել ու կործանարար խայծն էին կոչ տվել, երբ, անսխալված օձի ստապատիր հորդորին, թե՛ «աստվածների նման կլինեք» (ՕՍնոգ. Գ 5), ճաշակեցին արգելված պտուղը: Իսկ Ադամը ու Եվայից էլ առաջ Աստծո ղեմ հպարտասալու (ցանկացած հպարտություն Աստծո ղեմ է) պատճառով չէ՛ր, որ Տիրոջ անդաստանից՝ Երկնից արքայությունը, չարաչար ընկալ ու վտարվեց մեծապատիվ հրեշտակներից Արուսյակը՝ ինքը՝ սատանան՝ չարի ու մեղքի մարմնացումը: Ուրեմն տեսեք, թե որքան սուկալի ու իրեշավոր է հպարտության մոլությունը, որից պետք է փախել ավելի, «քան մահաբեր թյուկից»:

- Իսկ ինչո՞վ պիտի հպարտանա առհասարակ մարդ արարածը, եթե, անշուշտ, հարցի նման ձեւակերպումը սխալ չէ:

- Եթե հպարտասալ, ուրեմն միայն մեր Տիրոջ ու Նրա տված շնորհներով: Նա, ով ճաշաչում է Աստծուն, ով իր մեջ ընդունել է Նրան, ուրիշ որեւէ բանով չի հպարտանա: Առաքյալն ասում է. «Քա՛վ լիցի, որ ես պարծենամ այլ բանով, քան միայն մեր Տեր Հիսուս Զրիստոսի խաղով» (Գաղատ. 2 14): Պարծենալն այստեղ այլ բան չէ, քան հպարտասալը: Եվ, ուրեմն, հարկ է պարծենալ Տիրոջ, Տիրոջ խաղով, Տիրոջ շնորհներով, որոնցից ամենակարեւորն այս պարագայում՝ որպէս բալասան հպարտության ախտից մաքրվելու, պետք է լինի հեղուկայն ու խոնարհության աստվածատուր շնորհը, որի օրինակներով լցնում է քրիստոնեական սրբերի վարքաբանությունը: Հիշատակեմ դրանցից միայն մեկը, որը, կարծում եմ, հույժ ուսանելի է խնդրող առարկա կյուրի վերաբերյալ: Աստու Ասապատական աղոթելիս Աստծո իրեշտակից իմանում է, որ քաղաքում (Աստիոնում) ապրում է մի կաշեգործ, որն իրենից ավելի հեզ է ու խոնարհ, եւ ինքը նրանից շատ բան ունի սովորելու: Եվ երբ Աստու, կաշեգործի դուռը բախելով, ցանկանում է իմանալ նրա խոնարհության գործերի մասին, արիեստավորը պատասխանում է, որ ինքը ոչ մի բարի գործ չի արել, որ համակված է նախանձով, բարկությամբ եւ այլ չար մեղքերով: «Ամենավոր մարդը ես եմ», ասում է կաշեգործը: Այսքանը բավական էր, որ Աստու իմանալով իրեշտակի ասածի ճշմարտացիությունը մեջ:

Շարունակությունը՝ էջ 8

ԻՌԱՆՆ ՏՈՐՈՒԿԻ

Սկիզբը՝ թիվ 2-3

Մի՛ գարմացիր, որ Աստծո դատաստանները խորհրդավոր են անընթացին եւ: Զրիստոսի երկրորդ գալստյան ժամանակ՝ Դատաստանի ահավոր օրը, յուրաքանչյուր մարդու ամբողջ կյանքը կերտա ինչպէս հայելու մեջ: Կբացահայտվի նաեւ ամեն պատճառ, որով Աստծո նախախնամությունը պատրաստել էր այս կամ այն իրողարձությունը, եւ թե՛ ինչ նպատակով էր պատրաստել, ամենուր՝ բոլոր թագավորություններում, քաղաքներում, ընտանիքներում եւ յուրաքանչյուր մարդու կյանքում: Ամեն ինչ կբացահայտվի: Կբացահայտվի, թե Աստված որքան ողորմած է եղել մեղանդուրների հանդեպ, եւ նրանցից յուրաքանչյուրը սակավ կամ առավել չափով անպատասխան կմնա: Նաեւ հայտնի կդառնա, թե Աստծո աշխարհակառավարումը ինչ աստիճանով էր համապատասխան Նրա փառքին ու արդարությանը եւ որքան հարմար ու բարեբա՛ր բոլոր արարածների հանդեպ:

Չմոռանաք, որ Աստված ամեն չարիքից ինչ-որ բարի բան է ծնում: Ի՛նչ ավելի վշտալի բան կա, քան Ադամի ու Եվայի մեղանդում մարդկային ամբողջ ցեղի հետ միախալ: Սակայն Աստված այնպէս վերականգնեց նրանց, որ քրիստոնյայի այժմյան վիճակն առավել բարձր է Ադամի դրախտային վիճակից: Զրիստոսի՝ խաղելության մահից, որ հրեաների համար գալթակություն էր, իսկ հույների համար՝ հիմարություն (Ա Կոր. Ա 23), դարձավ ամբողջ աշխարհի փրկությունը, բոլոր կանգնածների համար՝ պատիվ է փառք եւ հավիտենական երանքի կյանքի ձեռքբերում:

Աստված հոգատար տեր է: Նա Իր ձեռքերում է պահում կյանքի բոլոր մեծ ու հաւուստ գանձերը, եւ միայն Նրանից է պետք դրանք խնդրել ջերմեանոց աղոթքներով:

ԱՍՏՎԱԾԱՅԻՆ ՆԱԿԱՆԱՄՈՒԹՅՈՒՆ

Մարկոս անապատականը սովորաբար ասում էր, որ ով Աստծուն չի ապավինում Նրանից ստանալու ժամանակավորապէս անհրաժեշտ բաները, նա է՛լ ավելի սակավ հույս կդնի Աստծո վրա՝ ստանալու Նրանից այն, ինչ մարդուն առաջնորդում է դեպի հավիտենական կյանքը, օրինակ՝ ստանալու հավատ, հույս եւ սեր: Եթե Աստված տվել է մարմին, ապա մի՞թե այն չի հազցնի: Կյանքը (այսինքն՝ հոգին) մի՞թե ավելին չէ, քան կերակուրը, եւ մարմինը՝ քան հագուստը (Մատթ. 2 25): Եթե Նա մեզ պարգեւել է (առանց մեր արժանիքների, երբ դեռ գոյություն չունեինք) կյանք, որը կերակրից թանկ է, եւ մարմին, որն առավել կարեւոր է, քան հագուստը, ապա անկասկած կտա նաեւ այն ամենը, որ նպատակ է կրանքի պահպանմանն ու մարմնի սնմանը: Նա մեզ չի մերժի տալ այս ամենը մանավանդ այն պատճառով, որ ինքն է կամեցել, ըստ Իր մեծ բարության, պարգեւել մեզ գոյություն եւ կյանք: Եվ եթե ձրիաբար ու ինքնակամորեն Նա մեզ տվել է մեզ համար ամենակարեւորը, ապա նվազ կարեւորը եւ կարող է, եւ կամենում է տալ եւ միշտ ուղարկում է մեզ: Բայց կուզարկի այն պայմանով, որ մենք են անգործ չլինենք. որովհետեւ Նա մեզ ստեղծել ու երկիր է բերել, որպէսզի այն մշակենք եւ կարգավանտնի մեջ պահենք (ՕՍնոգ. Բ 15) եւ ոչ թե դատարկակաց լինենք, եւ որպէսզի մեր հույսը դնենք միայն Նրա՝ ամենակարողի ու ամենաառաջնածեղի վրա եւ ոչ թե ինքներս՝ մեր: Հորք, հարցնելով այն մասին, թե ով է կերակուր պատրաստում ագռավներն համար, որոնք իրենց մասին հոգ չեն տանում, ասում է. «Ո՛վ է ագռավի համար կերակուր պատրաստում, երբ նրա ձագուկներն աղաղակում են նա Աստված՝ թափառելով առաջ սննդի» (Պրկ. Լ 41):

Զրիստոսն ինքն էլ, թաղուներին օրինակ բերելով, սովորեցնում է մեզ՝ ասելով. «Նայե՛ք երկնքի թռչուններին. ո՛չ սերմանում են, ո՛չ հիմնում, ո՛չ շտեմարաններում

հավաքում, եւ ձեր երկնավոր Հայրը կերակրում է նրանց» (Մատթ. 2 26): Նույն երկնային Ուսուցիչն ասում է. «Արդյոք երկու ճնդուկը մեկ դանկով չի՞ վաճառվում: Բայց նրանցից ոչ մեկը գետնին չի ընկնում առանց ձեր Հոր կամքի: Իսկ ձեր գլխի բոլոր մագեր են հաշվված են: Ուրեմն մի՛ վախեցեք. դուք շատ ճնդուկներից ավելի լավն եք» (Մատթ. Ժ 29-31): Մեր թերահավատության դեմ այս առաջին փաստարկը մեզ ներկայացնում են կենդանիները, որոնք կերակրվում են առանց իրենց մասին հոգ տանելու, որպէսզի գոնե նրանցից սովորենք ու հասկանանք Աստծո նախախնամության ամենագործությունը, Աստծո, Ում մեջ միայն կարող ենք գտնել մեր հանգիստն ու հոգու խաղաղությունը:

Երկրորդ փաստարկը ներկայացնում են մեզ վայրի բույսերը: Տեր Զրիստոսը, ցույց տալով Աստծո նախախնամությունը փոքր թռչունների եւ գլխի մագերի վերաբերյալ, ասում է. «Նայե՛ք վայրի շուշանին, ինչպէս է աճում: Ոչ աշխատում է, ոչ հյուսում, բայց ասում էմ ձեզ, Սողոմոն իսկ իր ողջ փառքի մեջ չհազվեց այնպէս, ինչպէս տրանցից մեկը» (Մատթ. 2 28-29): Եվ տրանցի Զրիստոսը հետեւյալ եզրակացություն է անում. «Իսկ եթե դաշտի խոտը, որ այսօր կա եւ վաղը հնոցն է զգվելու, Աստված այդպէս է հազցնում, որքան առավել ձե՛զ, թերահավատներ» (Մատթ. 2 30): Սրան հարում է մեր Փրկիչ Տերը նաեւ երրորդ խրատը մեր ինքնահոգության ունայնության մասին՝ ասելով. «Ուրեմն ձեզանից ո՛վ իր հոգալով կարող է իր հասակին մի կանգուն ավելացնել» (Մատթ. 2 27): Մեր մասին մեր ամեն մտահոգություն, եթե չի զուգակցվում Աստծուն ապավինելուն, ունայն է, ապարդյուն, ինչի մասին Նրա ասում է. «Ուրեմն ձեզանից ո՛վ իր հոգալով կարող է իր հասակին մի կանգուն ավելացնել: Իսկ եթե փոքր բանի կարողությունը չունեք, մնացածի մասին ինչո՞ւ եք հոգում» (Ղուկ. ԺԲ 25-26):



Ունայն, դատարկ ու անօգտակար կլինի ձեր ամբողջ աշխատանքը, եթե Տերը չշտապի օրհնելու այն: Ամեն գործի սկզբում ամբողջ հույսը Աստծո վրա դիր, եւ Նա (առանց քո շանքերի) ամեն ինչ դեպի լավ կկազմակերպի ըստ Իր անճառելի ողորմության. «Բացում եւ Զո ձեռքը եւ լցնում ամենքին Զո քաղցր կամքով» (Սաղմ. ԺԿԻ 16):

Շարունակությունը՝ էջ 8

ՀՊԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆ

Սկզբը՝ էջ 7

- Ըստ Ձեզ՝ ո՞րն է հպարտության առավել վտանգավոր դրսևորումը:

- Ըստ էության՝ վտանգավոր են հպարտության բոլոր կերպերն էլ՝ տգիտությամբ սնուցվող աստվածամեծության գոեհպառնային դրսևորումներից մինչև Քրիստոսին հավատացող եւ Նրան Տեր խոստովանող աղոթական հոգիներով համախմբված կերպով փառասիրության տեսակները, որոնք առավել նուրբ ու անտեսանելի դրսևորումներ ունեն։ Եթե առաջինների մոտ հպարտության ախտն արտահայտվում է առավելաբար հաղթանակությամբ, անհամեստությամբ, պարծենկոտությամբ եւ համանման տեսակի հատկանիշներով, ապա վերջիններիս դեպքում այն նրբորեն թաքցված է բարձր գիտակցության, վստե գաղափարների եւ թվացյալ առաջնությունների անթափանց ու նրբին բոլոր տակ, ինչն առավել վտանգավոր է ու գայթակղիչ, հատկապես՝ գիտակցական որոշակի մակարդակ ունեցող անձանց համար։ Զանգի եթե պարծենկոտը կամ գոռոզը հպարտության այդ առավել պարզունակ դրսևորման պատճառով հաճախ մերժվում է ծաղրի է արժանանում հասարակության կողմից, ինչն էլ ինքն է անուժ ուրիշների հանդեպ, ապա առերեսույթ խոնարհություն խաղաղակող բարեկիրք քրիստոնյան, հպարտության դիվային ոգու անտես թելադրանքով, խնամքով թաքցնում է բոլորից իր կեղծ բարեպաշտությունը՝ մերձավորների առաջ ներկայանալով միայն առաքինի կողմերով։ Այդպիսին չի էլ ուզում լսել առաքյալի զգուշացումը, թե՛ «Ձեր անձերում իմաստուն մի՛ եղեք» (հմմտ. Գող. ԺԲ 16)։ Նրա համար օտար են անընդունելի է նաեւ այն միտքը, թե՛ «Աստծու հիմարն ավելի իմաստուն է, քան մարդկային իմաստությունը» (Ա Կորնթ. Ա 25), քանի որ միամտաբար կարծում է, թե այնքան կատարյալ է դարձել իր անձի սրբացման ճանապարհին, որ սեփական զորությամբ, առանց Աստծու օգնականության, կարող է հաղթահարել չարի փորձությունները։

- Եթե մեկը հպարտության զգացում է ունենում իր ազգային անկախելության համար, ասե՛ք՝ հպարտ եմ հայ կամ Ֆրանսիացի լինելու համար, դա նույնպե՛ս մեղքի դրսևորում է:

- Անշուշտ՝ ո՛չ։ Հպարտության նման զգացումը չպետք է շփոթել մեղաձանի հպարտության հետ։ Ես արդեն ասացի, որ դա առավելապես ոգեւորության, հրճվանքի, ուրախության, երջանկության զգացում է՝ լինել, ասելը, մարդկության այս կամ այն տեսակի մեկ մասնիկը։ Եվ, անկասկած,

սա դրական գիտակցական հույզ է, եթե, իհարկե, չի վերածվում ազգային սնապարծության կամ ցեղային գերակա գաղափարի։

- Հպարտության ախտն արդյոք սպառնում է Աստծու սպասավորներին՝ հոգեւորականներին։ Եթե՛ այո՛, ինչպե՛ս է այն արտահայտվում եւ ի՞նչ վտանգ ունի իր անձի եւ իր հոտի համար:

- Հպարտությունը, ինչպես եւ մյուս բոլոր մոլություններն սպառնում են բոլորիս։ Հոգեւորականը նույնպես մարդ է եւ ուրեմն՝ մեղանշական։ Աստծու սպասավորի հպարտությունը, քնականաբար, առավել վտանգավոր է, քանի որ այն կարող է գայթակղության առիթ դառնալ իր ողջ հոտի համար։ Հպարտ անձը, լինի հոգեւորական թե պարզ հավատացյալ, նախ եւ առաջ այն կործանարար մոլությունն ունի, թե ինքն է ստեղծել այս կամ այն բարեքնկար կամ, ասե՛ք, իր ուժերով ու շնորհքով է հասել այսինքն բարձրությանը, հաջողությանը, հոգեւոր ծեղեքմանը եւ այլն։ Միևնույն մարդ ինչ որ ունի՝ Նյութական հարստություն, տաղանթ, քարոզչու կարողություն, բժշկելու շնորհ եւ այլն, այս ամենն Աստծու պարգևներն են, որ ինչպես տվել է, նույն կերպ էլ մի օր կարող է վերցնել։ «Ինքս իմն հող ու մոխիր եմ դիտում»,- ասում է Զոր երանելին։ Մյս գիտակցությունը պետք է ունենալ մշտապես։ Այս առիթով տեղին է հիշել փարիսեցու եւ մաքսավորի մասին առակը։ Փարիսեցին տաճարում Տիրոջ առաջ աղոթելիս ավելի շատ հիշում էր իր թվացյալ բարեմասնությունները, այսինքն՝ աղոթելիս հպարտանում էր, որի պատճառով տաճարից դուրս եկավ դատապարտված։ Միևնույն մաքսավորը, որ տաճարի մի անկյունում «մեկնույն կանգնած» կուրծքն էր ծեծում՝ իրեն մեղավոր համարելով եւ Աստծուց թողութուն հայցելով» (հմմտ. Դուկ. ԺԸ 13), դուրս եկավ արդարապես։

- Տե՛ր հայր, ըստ սուրբ հայրերի՝ սեփական անձը հպարտությունից զերծ համարելն արդեն իսկ հպարտության նշան է։ Ինչպե՛ս տարբերակել հպարտության այս անբերելուք, նուրբ դրսևորումը, եւ ընդհանրապես ո՞րն է հպարտության զանազան տարատեսակներից ձերբազատվելու ճշմարիտ ուղին:

- Ոչ ոք չի կարող խուսափել հպարտության ախտից, եթե չլինի Աստծու օգնականությունը, որի համար պետք է մշտապես աղոթել՝ հայցելով Տիրոջից, որ մեզ ցույց տա մեր հպարտության ցանկացած դրսևորումը։ Հպարտության արմատները մեր միջից խլապ արմատախիլ անելու համար՝ սուրբ հայրերն ուսուցանում են մշտապես մտորել մեր



մահկանացու բնության տկար, աղքատիկ լինելու ու Պատասխանի օրվա մասին եւ երկյուղել. չե՛ր որ ոչ մի հպարտ չի մտնելու Արքայություն։ Այլե՛ս՝ համբերել նեղություններին, խուսափել գովեստներից, հնազանդվել Եկեղեցու կարգերին, իսկ սեփական արժանիքները մշտապես վերագրել Աստծուն՝ ավելի շատ հիշելով մեր մեղքերն ու անկատարությունները։ Միայն այդպես՝ սեփական անձը մշտապես քննելով եւ մեր սիրտն ու միտքը խոնարհեցնելով ու ջերմագին աղոթներով, թերեւս, կարողանանք պայքարել մեր հպարտության դեմ՝ անխտոր ուղեցույց ունենալով Քրիստոսի այն խոսքը, թե՛ «Սովորեցե՛ք Ինձնից, քանիք հեշտ եմ եւ սրտով խոնարհ» (Մատթ. ԺԱ 29)։ Ասել է թե՛ սրտի խոնարհությունը պիտի բերի գիտակցության խոնարհության։ Մարդը պիտի վերափոխվի եւ՝ սրտով, եւ՝ հոգով, եւ՝ մտքով։ Եթե այդպես չէ, չկա անկեղծ զղջում, անխմատ եւ խոսել հպարտությունից ազատվելու եւ իրական խոնարհության հասնելու մասին։

Եվ քանի դեռ խոնարհության երանելի շնորհն իր մշտական գրանցումը չի գտել քրիստոնյայի սրտում, նա մշտապես պետք է արթուն ու պարտաւատ լինի հանդիմանելու իրեն՝ հպարտության ախտի ցանկացած հնարավոր ներխուժումից իր անձը զերծ պահելու համար։ Եվ դարձյալ՝ Տիրոջ օրհնակով ու Տիրոջ օգնականությամբ։

Հյուրընկալեց Հայկ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆԸ

ԻՌԱՆՆ ՏՈՒՐՈՒՄԻ ԱՍՏՎԱԾԱՅԻՆ ՆԱԽԱՆԱՍՏՈՒԹՅՈՒՆ



Սկզբը՝ էջ 7

Այսպիսով՝ եթե Տեր Աստված հոգում է առհասարակ բոլորի կենսական կարիքների բավարարման մասին, քանի որ Ինքն է ստեղծել թե՛ փոքրին, թե՛ մեծին եւ հավասարապես խնամք է տանում բոլորի մասին

(Իմաստ. 2 8), ապա ինչո՞ւ ամենուր բազմաթիվ աղքատ ու սնանկ մարդիկ կան։ Սքանչելի է, եղբայրներ, աղքատների վերաբերյալ Աստծու Նախախնամությունը։ Այս մասին ճշմարիտ է ասել սբ Ռուկեբեբանը, որ ոչ միայն աղքատները հարուստների կարիքն ունեն, այլեւ հարուստները, եւ է՛լ առավել, կարիքն ունեն աղքատների։ Բարի եւ Աստծուն պիտանի ամեն ինչ, որ եղել է եւ կա աշխարհում, ստեղծվել է աղքատ, բայց աշխատասեր ու աստվածավախ մարդկանց ջանքերով ու գործունեությամբ։ Ապրուստից ու դրամից զուրկ լինելով՝ նրանք աշխատել են երեսի քուտիկներով, իրենց աշխատանքը ծախել հարուստներին, նրանք չեն մոռացել Աստծուն, աղոթել են իրենց Արարչին ու Նախախնամողին, ով նրանց աղքատության մեջ հովանավորում էր նրանց։ Ծառ սրբեր՝ աստվածահաճո մարդիկ, լինելով ծայրաստիճան աղքատության մեջ, բոլոր հարստություններից առավել հենց դա էին սիրում՝ ունենալով իրենց մասին Աստծու մեծ Նախախնամության գիտակցությունը։ Այսինքնով ոչինչ, սակայն ասես ամեն ինչով հարուստ՝ նրանք ազատորեն, հոգեկան մեծ ուրախությամբ արտաբերում էին. «Հայր մեր, որ երկնքում ես...»՝ իրենց շուրթերին ու սրտում ունենալով նաեւ սարմուշեղուկի հետեւյալ խոսքը. «Հոգիդ Աստծու վրա գցիր, եւ Լա կկերակրի թեզ» (Սաղմ. ԾԳ 23)։

Շարունակելի

Թարգմանություն՝ Մ. ՍՍՍՐՈՒՅԱՆԻ

ԽԱՂՆ ԿԵՆԱՐԱՐ

Սկզբը՝ էջ 6

Ամեն ախտ, վերք ու հիվանդություն վերանում էին հաստկապես ջրերի երես ելած այն փայտից, որ թաքցնել էր Սողոմոնը։ Եվ իրենտակի՝ ջրերի խառնելով ու այդ փայտի զորությամբ մեծ ճշմաներ էին կատարվում։

Երբ Քրիստոսին տանում էին խաչելու, առան այդ փայտը եւ մի ուրիշ փայտի հետ խաչ պատրաստեցին, որի վրա էլ խաչեցին Նրան։ Եվ ճզվեց Աղամի գանգին խաչի Պտուղը՝ Քրիստոսը, եւ ճշմարտապես կենդանություն եղավ Աղամին, քանի որ նա բաղված էր հենց մույն այդ տեղում՝ Գողգոթայի բարձունքի վրա։

Խաչը մահե այն մեղ ու անձուկ ճանապարհին է, որ դեպի երկինք է տանում։ Այդ ճանապարհով անցավ նախ Իմըր՝ Փրկիչը, այնուհետեւ մեզ պատվիրեց Իր խաչին խաչակից լինել, որպեսզի փառքե՛լ էլ փառակից լինե՛ք։

Աշխարհի վախճանից՝ Քրիստոսը խաչի ճշմունք, Իր մարմնի վրա կրած չարաբանքների հետքերով երեւալու է մեզ ու ասելու. «Այս բոլորը մեզ համար կրեցի, իսկ դուք ի՞նչ համար ի՛նչ եք արել»։ Արդ՝ Տիրոջ այս հարցադրումին պատասխան տալու եւ տիեզերական ատյանի առջեւ դատապարտությունից փրկվելու համար գնա՛ք մեղ խաչի ու չարաբանքների ճանապարհով, որպեսզի Աստծու սիրելիների հետ մտնե՛ք երկնքի արքայությունը։



ԵՐԻՍՏՈՆՅԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Կրոնական, մշակութային, լրատվական երկաթաթաթերթ

Հիմնադիր՝

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին

Հրատարակիչ՝

«Քրիստոնյա Հայաստան» թերթի խմբագրություն

Գլխավոր խմբագիր՝

Ստորիկ Ստամբուլյան

Գրանցման վկայական՝ 624

Խմբագրության հասցեն՝

Զ. Վաղարշապատ, ԶԿ

Հեռախոս՝ (0+231) 54510

Ստոր. տպագր. 1.3.2007 թ.

Տպաքանակը՝ 2500 Գինը՝ 50 դրամ

Արման սրկ. ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ